

2 SELECTEREN ACTIES

Tijdens de stuurgroepvergaderingen, de trefdag, de workshop 'prioritaire acties' en op het ideeënplatform verzamelden we 200 voorstellen om het hoogstamboomgaardenlandschap in Haspengouw en Voeren te behouden en te versterken. We voegden gelijkaardige voorstellen samen en selecteerden daaruit enkel de voorstellen die een overheid zelf kan (laten) uitvoeren of ondersteunen. Zo bleven nog circa 90 voorstellen over, die elk behoren tot een van volgende 7 thema's:

1. Inventariseren van hoogstamboomgaarden
2. Vergunningenbeleid en handhaving
3. (nieuwe) beleidsmogelijkheden voor hoogstamboomgaarden
4. Onderzoek naar en valoriseren van maatschappelijke functies van hoogstamboomgaarden
5. Ondersteunen van het beheer van hoogstamboomgaarden
6. Oogst en productie
7. Samenwerking, educatie, communicatie en sensibilisering

We verzamelden deze voorstellen in een echte hoogstamdroomgaard die bestond uit 7 bomen (per thema) vol vruchten (mogelijke deelacties) en één lege boom: de actieboom.

THEMA	MOGELIJKE (DEEL)ACTIES
INVENTARISEREN (notenboom)	criteria voor waardebeoordeling van hoogstamboomgaarden opstellen (erfgoed, natuur, toerisme,...)
	handleiding voor het inventariseren van hoogstamboomgaarden uitwerken
	(terrein)inventarisaties uitvoeren
	digitale inventaris opmaken
	identificeren van voorkeurlocaties voor nieuwe hoogstamboomgaarden (potentiekaart)
	inventariseren van veteraanfruitbomen
VERGUNNINGEN EN HANDHAVING (kersenboom)	identificeren van locaties die niet in aanmerking komen voor hoogstamboomgaarden
	compensatieregeling uitwerken
	afwegen van waardes ten opzichte van elkaar
	uitwerken beslissingsboom
	duidelijk juridisch kader uitwerken voor hoogstamboomgaarden binnen de vergunningsprocedure
	opleiding/expertise delen voor vergunningverleners
	duidelijke afspraken over controle en opvolging - handhavingsengagement
	handhavingsrichtlijn binnen verschillende bestemmingen
controle op behoud en heraanplant	
BELEID	nieuwe beschermingsvorm uitwerken (bv habitatboomgaard)
	boomgaarden beschermen volgens bestaande procedures

(perzikenboom)	opnemen van hoogstamboomgaarden in ruimtelijke plannen/projecten
	beleidsaanbevelingen opstellen voor lokale besturen voor integreren van hoogstamboomgaarden binnen ruimtelijke projecten
	eigen gronden inrichten als hoogstamboomgaard
	aankoopbeleid hoogstamboomgaarden
	publieke dorpsboomgaard aanleggen
	geboortebomgaard,... aanleggen
MAATSCHAPPELIJKE DIENSTEN (perenboom)	hoogstamboomgaarden aanplanten als natuurverbinding
	hoogstamboomgaarden aanplanten ifv welzijn (zorgcentra)
	recreatieboomgaarden aanplanten
	communityboomgaarden oprichten
	onderzoek naar hoogstamboomgaarden en klimaatmitigatie/CO2opslag
	onderzoek naar hoogstamboomgaarden en welzijn
	onderzoek naar hoogstamboomgaarden en multifunctionele open ruimte
	onderzoek naar hoogstamboomgaarden en sustainable development goals
	valoriseren van maatschappelijke functies (onderzoek, subsidies,...)
	pilootproject rond multifunctioneel gebruik
	onderzoek naar belang van hoogstamboomgaarden voor landbouw
	onderzoek naar verspreiding van ziekten en plagen
	onderzoek naar resistentie en bestrijding
	rol van hoogstamboomgaarden in ziekteverspreiding en -beheersing
	ontwikkelen en aanplanten van virusvrij materiaal
dialogo opstarten tussen hoogstam en laagstam	
BEHEER ONDERSTEUNEN (appelboom)	monitoring van hoogstamboomgaarden
	behoud/heraanplant voordelig maken
	nodige beheermaatregelen in functie van de waarde (natuur, landbouw, erfgoed,...) definiëren
	afwegen van beheerinstrumenten
	onderzoek naar nieuwe instrumenten
	uitwerken beheerpakketten
	opmaak beheerplan voor site/gebied
	uitwerken van een typebeheerplan op maat van hoogstamboomgaarden (met inbegrip toelatingen/vergunningen)
	uitwerken kwaliteitslabels (bvb natuurboomgaard, erfgoedboomgaard)
	beheerovereenkomsten en/of dienstenvergoedingen
	minimumbeheernorm
	fiscale voordelen
	subsidies of premies voor aanplant en/of beheer
	toevoegen steun hoogstamboomgaarden aan bestaande systemen (bvb GLB)

	<p>uitwerken instrumentenkoffer</p> <p>bijdragen aan gemeenschappelijke subsidiepot voor hoogstamboomgaarden</p> <p>onderzoek naar nieuwe technieken om beheer en oogst te vergemakkelijken</p> <p>onderhoud bestaande areaal aanpakken</p> <p>rampenfonds voor het vervangen van hoogstamboomgaarden na storm,...</p> <p>begeleiding bij planten/onderhoud/ziektebestrijding</p> <p>opleidingsprogramma hoogstamboomgaardenbeheer</p> <p>advisering op maat</p> <p>expertiselabel/kwaliteitslabel beheer uitwerken</p>
<p>OOGST EN PRODUCTIE (pruimenboom)</p>	<p>gecentraliseerd oogststelsel (not far from the tree)</p> <p>kader voor aansprakelijkheid en verzekering bij plukken</p> <p>plukteams</p> <p>beleidsvisie rond het plukken/oogsten van hoogstamboomgaarden uitwerken</p> <p>rassenonderzoek naar commerciële toepassingsmogelijkheden</p> <p>productpromotie (bv kwaliteitslabel,...)</p> <p>ondersteuning van fruitverwerkingsinitiatieven</p> <p>vereenvoudiging of overzichtelijker maken regelgeving (fruitverwerking, lokale verkoop,...)</p> <p>foodlab voor hoogstamfruit waar ondernemers terecht kunnen voor experimenteren, industriële(re) verwerking,...</p> <p>coöperatieve van hoogstamfruittelers ondersteunen</p>
<p>SAMENWERKING, COMMUNICATIE, SENSIBILISERING en EDUCATIE (bloesems)</p>	<p>hoogstamboomgaardencoördinator aanstellen</p> <p>ondersteunen van hoogstamboomgaardengroep (cfr bosgroep)</p> <p>gecentraliseerd systeem voor subsidie-aanvragen</p> <p>hoogstamboomgaardenloket met specifieke taakstelling uitbouwen</p> <p>uitbouwen en ondersteunen loketfunctie</p> <p>meewerken samenwerkingsverband rond hoogstam (intergemeentelijk, op Vlaams niveau,...)</p> <p>sensibiliseringsnieuwsbrief voor eigenaars</p> <p>adviesbezoeken voor eigenaars</p> <p>marketingfilmpje</p> <p>goede voorbeelden verzamelen en communiceren</p> <p>informatieborden bij waardevolle hoogstamboomgaarden</p> <p>communicatie rond voordelen van hoogstamboomgaarden</p> <p>educatieve projecten voor scholen</p> <p>communicatie rond ziekten en plagen</p>

Deelnemers mochten enkel fruit plukken onder volgende voorwaarde: 'Je/jouw organisatie moet zelf iets aan deze actie kunnen bijdragen binnen een periode van 5 jaar'.

3 OVERLOPEN GEPLUKTE ACTIES

In deze tweede fase bespraken we de acties met volgende vragen:

- Wat moet deze actie concreet inhouden?
- Wat gebeurt er al en kunnen we verder zetten/versterken?
- Wie kan hier aan meewerken/bijdragen en op welke manier?

We vatten ze hieronder samen per thema.

INVENTARISEREN

Criteria voor waardebeoordeling opstellen voor de diverse sectoren

- Is nodig als basis voor verschillende acties
 - om een degelijke handleiding op te kunnen maken
 - om vergunningsaanvragen te kunnen beoordelen, handhaving
 - i.f.v. geïntegreerde adviezen
 - om bepaalde labels te kunnen voorzien
 - ...
- Agentschap onroerend erfgoed kan dit uitwerken voor het aspect 'erfgoed', INBO kan dit doen voor het aspect 'natuur'

Handleiding voor inventariseren

- Inventaris moet ook een waardebeoordeling opnemen.
- Opmerking: belangrijk dat waardebeoordeling/handleiding ook behapbaar is voor burgers/vrijwilligers: zij moeten hier ook mee aan de slag kunnen

Digitale inventaris

- Nu al aanwezig: uit de verzamelaanvraag landbouw kan je al een deel hoogstamboomgaarden filteren. Dit is wel beperkt. Het betreft enkel landbouwers
- Opmerkingen:
 - een echte digitale inventaris zou voor verschillende instanties toegankelijk moeten zijn: bv. als terreinbeheerders op het terrein merken dat de realiteit niet meer klopt met de inventaris moeten ze dit kunnen doorgeven zodat inventaris up-to-date blijft
 - Opstart van een digitale inventaris kan leiden tot angst bij boeren dat sommige percelen die nog als hoogstamboomgaarden geregistreerd zijn, maar het niet meer zijn 'ontdekt' worden. Anderzijds, dit kan je ook al afleiden uit luchtfoto's dus geen argument
 - Belangrijk om vooraf te bepalen wat het doel is van een inventaris: is dit om handhaving op vast te stellen? Want eigenlijk zou je ook los van de ligging moeten kunnen weten hoe je moet omgaan met hoogstamboomgaarden (= **vergunningskader**). Het is belangrijk dat deze inventaris dynamisch is, dus eerder te gebruiken als boomgaardenboekhouding.

Terreininventarisaties

- Eens er een kader is (zoals handleiding) kunnen IOED's en RL's hier wel mee aan de slag. Dit behoort ook tot takenpakket. Het is wel belangrijk voor gemeenten dat het gaat om een breder project, zoals bv. de trajectbegeleiding voor bouwkundig erfgoed, waar ze dan mee in kunnen stappen
- Inventariseren veteraanfruitbomen. Dit is een klein deelaspect dat nu projectmatig gebeurt door het bedrijf Fruitdas. Deze liggen niet altijd in hoogstamboomgaarden, maar zijn wel belangrijk omdat ze vaak uniek zijn en een hoge ecologische waarde vertegenwoordigen. Veteraanfruitbomen vergen ook een specifiek beheer. Hier is nog onvoldoende expertise rond.

VERGUNNINGEN EN HANDHAVING

Kader voor vergunningsprocedure/expertise delen

- Verschillende instanties verlenen advies voor kap/(her)aanplant van hoogstamboomgaarden, bv. ANB, Agentschap OE (in beschermd gebied), het RLHV, IOED's en de NBS (vrijblijvend op vraag en niet bindend). We moeten evolueren naar een meer geïntegreerd advies, waarin verschillende wegings/waarderingscriteria meegenomen worden.

Controle op behoud en heraanplant uitvoeren

- Handhaving is nodig, maar creëert ook problemen: het gebeurt onvoldoende of er zijn ongewenste neveneffecten. Bv. als waarborg gevraagd wordt, kappen ze soms gewoon zonder vergunning. Sterker inzetten op handhaving kan dus een doos van Pandora openen.
- We moeten eerst in kaart brengen hoe groot het probleem is, wat er verdwijnt, mogelijk met behulp van burgerparticipatie?
- Belangrijk om ook de schaal te bekijken: het heeft geen zin om bv. altijd te eisen dat voor elke boom die gekapt wordt een nieuwe moet aangeplant worden. Je kan bv. ook naar een breder plantverband gaan (bv. werken met oppervlakenormen?)
- Ook hier is er eerst nood aan een duidelijk waarderingskader.

Behoud/heraanplant voordelig maken

- In plaats van in te zetten op handhaving kunnen we beter werk maken van ontzorgen van eigenaars

BELEID

Habitatboomgaard

- Voor het behoud van hoogstamboomgaarden in natuur kijkt men altijd naar de natuursector. Dit leidt echter tot interne conflicten omdat er op zones met hoogstamboomgaarden vaak andere doeltypes voor natuur voorzien zijn zoals bv. grasland. Het behoud van een hoogstamboomgaard kan alleen ondersteund worden vanuit het leefgebied voor bepaalde soorten maar die subsidies zijn beperkt, en vaak ook niet gericht op het ondersteunen van de natuurwaarden van hoogstamboomgaarden (bv. scheren van hagen,...). Het zou een oplossing voor het spanningsveld kunnen zijn om bepaalde types hoogstamboomgaarden op zich als natuurstreefbeeld op te nemen. Het moet dan wel echt gaan om hoogstamboomgaarden waar natuur de belangrijkste rol speelt.

Beleidsaanbevelingen voor lokale besturen voor het integreren van hoogstamboomgaarden binnen projecten

- Hier liggen kansen in: gemeentebesturen krijgen immers vaak te maken met inrichtingsprojecten, zoals zorgcentra enz. Het is wel belangrijk om ook de schaal in acht te nemen. Plaats voorzien voor hoogstamboomgaarden kan enkel bij grootschalige projecten, zoals vb. Fruitspoor, stationsomgeving Borgloon waar het bestuur aandacht besteedt aan het integreren van hoogstamboomgaarden.
- Opmerkingen:
 - er moet een reflex komen om niet alleen rekening te houden met hoogstamboomgaarden in planningsprocessen maar soms ook ad hoc als een perceel zich aandient
 - we moeten aan tafel gaan zitten met ontwerpers, en deze ook meer inspireren om hoogstamboomgaarden op te nemen

Aankoopbeleid hoogstamboomgaarden/eigen gronden inrichten als hoogstamboomgaarden

- De provincie Limburg voorziet een aankoopbeleid rond hoogstamboomgaarden, o.a. in het kader van het project fruitspoor. Hier kunnen ook gronden ingericht worden als hoogstamboomgaarden. Ook de gemeente Riemst richt eigen percelen in als boomgaard.

Publieke (dorps)boomgaard aanleggen

- De Stad Borgloon legt boomgaard aan bij herinrichting stationsomgeving
- Opmerking: stimuleren van dorpsgaarden kan mogelijk ook een functie zijn voor het hoogstamboomgaardenloket. Dit moet ontwerpers inspireren – mee aan tafel zetten

MAATSCHAPPELIJKE DIENSTEN VAN HOOGSTAMBOOMGAARDEN

Hoogstamboomgaarden aanplanten als natuurverbinding

- Provincie heeft beleidsvoorstel om natuurbudgetten meer in te zetten in functie van natuurverbindingen, hier kunnen hoogstamboomgaarden ook een rol in spelen
- Opmerking: kunnen deze budgetten ook aangewend worden voor beheer van hoogstamboomgaarden als natuurgebied?
 - Antwoord: nee, maar dit beheer gebeurt wel voor de eigen provinciale gronden

Onderzoek naar hoogstamboomgaarden en multifunctionele open ruimte

- Het INBO heeft een onderzoeksteam dat specifiek onderzoek doet naar de relatie tussen natuurwaarden en de sociale betekenis, zoals ecosysteemdiensten. Belangrijke opmerking is wel dat dit team grotendeels op externe fondsen werkt. Ook onderzoek naar de link met welzijn is mogelijk.

Onderzoek naar de relatie hoogstamboomgaarden/fruitteelt

- De NBS doet verschillende kleine onderzoeken, vaak in samenwerking met PC fruit, maar dit is kleinschalig en gaat in op specifieke aspecten bv. onderzoek naar voorkomen van de perenbladvlo, die veel voorkomt in laagstam maar zelden in hoogstam
- Departement landbouw heeft experts in huis die landbouwers adviseren + ook proefcentra → dergelijk onderzoek kan ook mee opgevolgd worden vanuit departement landbouw. De landbouwadviseurs kunnen nieuwe inzichten en de resultaten van de gevoerde onderzoeken mee uitdragen naar de landbouwers.

Ontwikkelen en aanplanten van virusvrij materiaal

- NBS: heeft gelabelde bomen (LEVEL): Deze zijn niet gecontroleerd op alle ziekten, maar wel op de belangrijkste zoals LCV → deze bomen zijn gecontroleerd op basis van visuele controles en bestaande testen. Het is dus geen officieel gecertificeerd materiaal: dit is een traject van ca 8 jaar, omvat veel controles en is heel duur. Dat is voor hoogstamboomgaarden misschien niet wenselijk want beïnvloedt ook aankoopprijs. Het label van NBS geeft ook garanties rond natuurwaarde en rasechtheid en is er gekomen op vraag van een aantal RL's.

Monitoring van hoogstamboomgaarden:

- Dit doet NBS al voor de hoogstamboomgaarden onder hun beheer

Ook geplukt, maar zonder opmerkingen:

- Hoogstamboomgaarden aanplanten in functie van welzijn (zorgcentra)
- Recreatieboomgaarden aanplanten
- Pilotproject rond hoogstamboomgaarden en open ruimte

→ Dergelijke acties doet het RLHV al in het kader van projecten of op vraag. Wordt verdergezet.

BEHEER

Definiëren van beheermaatregelen

- Agentschap OE kan dit doen voor aspect erfgoed

Beheersinstrumentarium en beheerpakketten

- In Voeren loopt een testcase om verschillende beheersinstrumenten uit te testen. Hier kunnen we uit leren voor toepassing in ruimer gebied
- Het agentschap Onroerend Erfgoed evalueert zijn financiële instrumenten. Het is een voorstel om het richtplan op te nemen als testcase om bestaande instrumenten te evalueren en nieuwe uit te testen. Dit moet nog wel goedgekeurd worden.

Beheerplannen

- NBS en RL maken nu soms al beheerplannen op of begeleiden deze voor bepaalde gebieden voor hoogstamboomgaarden

- Het agentschap Onroerend Erfgoed kan wel werk maken van een 'typebeheerplan'. De ondersteuning voor de opmaak van een beheerplan is nu afgeschaft maar is wel nodig om beroep te kunnen doen op premies. De opmaak van een typebeheerplan kan de toegang tot premies vergemakkelijken

Uitwerken kwaliteitslabels

- In samenwerking met de provincie werkt NBS al aan label natuurboomgaard.
- NBS denkt ook over de uitwerking van een levend erfgoedlabel voor mooie collecties met oude rassen. Doel van deze labels is het zichtbaar maken naar het publiek: dan moeten we wel eerst samenzitten over waardebeoordeling

Beheervereenkomsten en dienstenvergoedingen

- Hier zijn mogelijkheden, o.a. bij VLM, via maatregelencatalogus en het onroerenderfgoeddecreet, maar moet nog verder onderzocht worden

Fiscale voordelen en premies

- Het agentschap Onroerend Erfgoed geeft al fiscale voordelen en premies maar enkel in beschermd erfgoed dus dit is heel beperkt en er zijn een aantal voorwaarden aan verbonden. De fiscale voordelen gelden bv. enkel voor particulieren. De goedkeuring van het richtplan maakt het wel mogelijk voor (lokale) besturen om bij RUP's erfgoedlandschappen af te bakken. Ook voor erfgoedlandschappen wordt het premiestelsel van toepassing
- Opmerkingen:
 - vroeger waren er meer algemene subsidies voor aanplant/beheer – o.a. vanuit departement landbouw. Dit werkte wel. Sinds afschaffing/uitdoving merkt de NBS dat aanplant- en beheervragen achteruit gaan.
 - sommige dingen kosten veel geld voor particulieren – vooral manuren van boomverzorgers. Bv vergroten van boomkorven, uitvoeren van achterstallig snoeiwerk... Dit gebeurt nu vooral ad hoc omdat er geen geld voor regulier beheer is. Onderhoud zou meer actief moeten gebeuren, maar dan moeten er ook middelen voor zijn. Bvb onderhoudspremies: vaak maar éénmalig voor achterstallige snoei, terwijl in praktijk achterstallige snoei gefaseerd moet aangepakt worden omdat je anders boom kapot maakt.

Toevoegen van steun aan hoogstamboomgaarden aan GLB

- In het nieuwe GLB (vanaf 2020) gaan nieuwigheden inzitten zoals ecoschema's en aanpassen beheervereenkomsten: hier kan beleidsmatig nog veel rond hoogstamboomgaarden gebeuren
- Opmerkingen:
 - nu is het omslachtig dat investeringsubsidies (aanplant, VLIF) en beheer (BO's) apart zijn – kan hierin vereenvoudigd worden?
 - soms is de steun te veel rondsloep of is de straf te streng: bv. hele subsidie wordt ingetrokken als er 1m haag te weinig werd aangeplant. Dit werkt ontradend waardoor eigenaars steun niet meer willen aanvragen

Onderhoud bestaande areaal/begeleiding bij aanplant en onderhoud/opleidingsprogramma's

- Dit zijn dingen die de NBS en RLH al doen/aanbieden. Er is meer mogelijk indien meer budgetten en personeel.

Advisering op maat

- Agentschap Onroerend Erfgoed geeft nu enkel advies op beschermde landschappen – mogelijk komt er wel een opening om dit uit te breiden aangezien het regeerakkoord inzet op 'transversaal landschapsbeleid'.
- NBS en RLH vinden elkaar wel voor advies, maar is meer ad hoc, dit zou meer gecoördineerd moeten worden bv. in hoogstamboomgaardenloket om tot een meer geïntegreerde aanpak te komen waarbij ook meer natuur- en erfgoedgebonden aspecten meegenomen worden.

OOGST EN PRODUCTIE

Plukteams

- Vanuit de website goedgeplukt.bekomen hier vragen rond. RL + NBS kunnen dit samen verder uitwerken

Ondersteuning fruitverwerkingsinitiatieven

- NBS richt praktijkcentrum in nieuwe loods in voor ambachtelijke fruitteelt en ontwikkeling: dit kan diensten aanbieden voor ambachtelijke fruitverwerking – steun voor opstartende ondernemingen – bv. bepaalde materialen zoals ketels e.d. ter beschikking stellen
- Fruitdas wil cidere ontwikkelen die historisch voorkwamen in de streek, maar is niet evident, want kleinschalig: gebruik maken van materialen van anderen is vaak al heel duur en vraagt grote investeringen van een kleine onderneming. Moet zoiets van ondernemingen zelf komen of kan dit ondersteund worden.
- Ook zijn er onduidelijkheden mbt tot de eisen van FAVV: soms keurt de ene controleur iets goed en een ander iets gelijkaardigs af. Dit zou al op voorhand duidelijk moeten zijn door een advies voor de controle

Agroforestryboomgaarden

- Er is een Consortium agroforestry: ILVO/INAGRO/... Ook de NBS zit hierin, omdat er vaak ook fruitbomen en notenbomen aangeplant worden. Zij doen onderzoek naar agroforestry – hier loopt vanalles rond – contact houden

SAMENWERKING/EDUCATIE/SENSIBILISERING

Subsidies coördineren/centraliseren

- RL puzzelt hier al mee en probeert eigenaars te 'ontzorgen' door de juiste steun aan te vragen – voor Voeren en Borgloon gebeurt dat al concreet binnen een project

Hoogstamboomgaardenloket

- Hoogstamboomgaardenloket moet lokaal geïnitieerd worden. Dit kan vanuit het Regionaal Landschap en de NBS. Om dit voldoende diepgang te geven en meer pro-actief te kunnen werken is er extra budget en personeel nodig. Agentschap OE kan ook wel aan deelnemen aan overleg en als het vorm krijgt proberen hier middelen voor vrij te maken door het activeren van de premie algemene landschapzorg ikv AP. Het is wel belangrijk dat die vraag van onderuit komt en dat het als actie gedefinieerd wordt met een regionale trekker.

Meewerken in een samenwerkingsverband rond hoogstamboomgaarden

- Het Onroerenderfgoedrichtplan is een samenwerkingsverband. Hopelijk kan dat verdergezet worden.

Educatieve projecten voor scholen:

- Er lopen al een aantal educatieve projecten zoals 'Jong en Oud' (provinciaal erfgoedproject) en fruitdoedagen in Bilzen, Tongeren, Riemst en Sint-Truiden die gericht zijn op scholen: binnen dit project brengen scholen halve dagen door in de hoogstamboomgaard en leren ze dit erfgoed kennen. Wellicht zijn ook andere gemeenten, zoals Borgloon, geïnteresseerd om dit op te starten. Belangrijke randvoorwaarde: middelen van provincie zijn bedoeld om kinderen ook effectief met erfgoed bezig te laten zijn. Dat kan ook in hoogstamboomgaarden. Ook bij vergroeningsprojecten in scholen kan er extra aandacht gaan naar hoogstamboomgaarden.